

MODAALKONSTRUKTSIOONID EESTI JA SOOME PALVETES

Birute Klaas-Lang ja Renate Pajusalu

Tartu Ülikool

Kokkuvõte. Siinses artiklis vaatleme modaalverbide ja neile funktsionaalselt lähedaste väljendite kasutust eesti ja soome palvetes ja küsimustes. Mõlemas keeles on palju sarnase algupäraga modaalkonstruksioone, kuid nende funktsioneerimine palve ja küsimuse pehmendajatena on osaliselt erinev. Materjal pärineb diskursuse täiendamise ülesandest, milles emakeelsetel keelejuhtidel paluti kirjutada, mida nad kirjeldatud olukorras teeksid. Modaalpredikaatide võrdlus näitab, et nende esinemise üldsagedus palvetes on eesti ja soome keeles enam-vähem võrdne, kuid soome keeles on nad sagedamini konditsionaalis. Küsimuste pehendamisel on konditsionaali mõlemas keeles märgatavalt vähem kui palvete puhul. Artiklis vaadeldakse ka sagedamate modaalverbide (*saama/saada, võima/voida* jm) esinemist eri situatsioonides.

Märksõnad: viisakus, direktiiv, küsimus, modaalsus, eesti keel, soome keel

DOI: <http://dx.doi.org/10.12697/jeful.2016.7.2.03>

1. Sissejuhatus

Kõige tüüpilisem viisakas palve on nii eesti kui ka soome keeles küsilause, mida on pehmendatud modaalverbiga konditsionaalis (*Kas te saaksite mulle selle raamatu anda? Voisitteko antaa minule sen kirjan?*). Vaatlemegi selles artiklis võrdlevalt eesti ja soome keele “viisakate” direktiivide moodustamist, täpsemalt seda, kuidas kõnelejad arvavad, et nad paluvad või küsivad midagi eri vestluspartneritelt. Diskursuse täiendamise ülesandega kogutud materjal moodustab väikese paralleelkorpuse palvetest ja küsimustest. Artikli eesmärgiks on võrrelda modaalkonstruksioonide rolli eesti ja soome viisakuskoodis ning täiendada seeläbi teadmisi algupäralt sarnaste leksikaalsete (nt verbid *saama/saada* ja *võima/voida*) ja süntaktiliste vahendite kasutusest tänapäeval.

Suhtluskäitumist mõjutab kõnelejate arvamus sellest, mis on ja mis ei ole viisakas. Tegemist on sotsiaalkeeleliste normidega, mida kõige sagedamini kirjeldatakse Penelope Browne ja Stephen Levinsoni (1987)

viisakusteooria raamistikus. Selle järgi põhineb viisakus kõnelejate vastastikusel teadlikkusel üksteise näost, mida võiks ka nimetada minapildiks või eneseväärikusseks. Suhtlus ohustab kõneleja eneseväarikust alati mingil määral (surudes vestluskaaslasele peale tegevusi või arvamusi), kuid mõned kõneaktid on kõnelejatele nii “ohtlikud”, et keeles on välja kujunenud oma vahendid nende pehmemdamiseks. Sellised väarikust ohustavad suhtlustegevused on direktiivid, millega tahetakse saavutada see, et partner midagi teeks. Enamasti mõeldakse direktiivide all neid suhtlusakte, millega soovitakse saavutada mittekeelelist tegu, kuid klassikalises kõneaktipragmaatikas kuuluvad nende hulka ka küsimused (Searle 1969). Ka küsimusega asetatakse vestluspartner olukorda, kus ta peab midagi tegema, s.t vastama ka siis, kui ta võib-olla ei tahagi.

Direktiive tuleb pehmemdada rohkem või vähem vastavalt sellele, kui “raske” palve või mis küsimusega on tegemist. Palve raskus sõltub paljudest teguritest: mida palutakse (näiteks kas viit või tuhandet eurot), kellelt palutakse (sõbralt või võõralt), kuivõrd partner on võimeline palutut sooritama (näiteks kas tal on aega või mitte) jpm. Tegelikus keelelises suhtluses on selle printsiibi alusel välja kujunenud suhtlusnormid, mistõttu pehmemdamist kasutatakse tihti ka ainult distantsi või formaalse suhtlusstiili markeerimiseks ka siis, kui oht ei ole märkimisväärne (Mills 2003: 60).

Tavapraktikas tõlgendatakse viisakust ilmselgelt pisut teistmoodi: viisakaks peetakse formaalset käitumisstiili võõraste või muul põhjusel suure distantsiga inimeste vahel. Harva peetakse viisakusdiskursusesse kuuluvaks näiteks sõbraga vestlemist. Viisakusteooriate ja sõna “(eba)-viisakus” kasutuse erinevuste tõttu ongi välja pakutud, et peaksime rääkima esimese ja/või teise järgu viisakusest (ing *first- and second-order politeness*, Watts 2003). Esimese järgu (eba)viisakuse all mõeldakse sel juhul inimese arvamust sellest, mis on viisakas ja mis mitte, teise järgu (eba)viisakuseks aga teoreetiliselt põhjendatud viisakusstrateegiaid.

Kuidas me ka viisakust ei tõlgenda, võib siiski öelda, et palveid ja küsimusi pehmemdatakse ühel või teisel viisil (Kärkkäinen 1992, Keevallik 2004, Taleghani-Nikazm 2006, Ogiermann 2009, Peterson 2010, Tanner 2012, Schlund 2009, 2014). Katrin Schlund (2014: 278) toob välja ka seiga, et viisakusväljendid on oma intensiivsusest ja kasutuselt teatud mõttes hierarhilises süsteemis, oma keskuse ja perifeeriaga. Lihtsad käsklused *anna siia!* ja *pane sinna!* muidugi funktsioneerivad direktiividena (Metslang 2004), aga ilmselt eelkõige olukordades, kus ollakse juba koos tegutsetud või tegevusjuhist küsitud (soome

imperatiivlausete kohta vt nt Sorjonen jt 2009, Lauranto 2014), või ka näiteks täiskasvanu vestluses lapsega (eesti laste ja täiskasvanutevahelisest vestlusest vt Tulviste 2001, Rääbis 2012, Kõrgesaar 2015). Kui aga täiskasvanutevahelises vestluses alustatakse uut suhtlustüklit mingi direktiiviga, on selle pehmdamine väga tavaline. Loomulikult annab täielikuma pildi ühe keele pehmdusviisidest reaalse suhtlusmaterjali analüüs (vt nt Curl ja Drew 2008), kuid keeltevahelise võrdluse aspektist saab ka diskursuse täiendamise ülesandest olulist informatsiooni (metodoloogia kohta vt nt Jucker 2009).

Suhtluskäitumises kasutatavate keeleliste pehmdusvõimaluste hulgas on olulisel kohal modaalsed väljendid. Modaalsus pole ainult formaalne kategooria, pigem tuleks modaalsust analüüsida just semantilise ja pragmaatilise aspektist, seostades seda küsimuste, palvete, võimaluste, soovidega jms (Mishra 2009: 64–67). Sellest lähtuvalt käsitleme ka siinses artiklis direktiivsete kõneaktide pehmdamise võimalustena nii modaalverbe kui ka muid modaalseid predikaate. Modaalseid predikaate kasutatakse keeles mitmes eri funktsioonis, kuid siinse artikli seisukohalt on oluline, et nad toimivad nii eesti kui ka soome keeles partneri nägu ohustavate kõneaktide pehmdajana (vt nt Kärkkäinen 1992, Metslang 2004, Tanner 2012, Lauranto 2014). Eelkõige räägime siin sellistest sagedatest modaalverbidest nagu *saama*, *võima*, *pidama*, *suutma* jne. Kuna tüüpiline modaalverb seab lauses nimetatud sündmuse ühest või teisest aspektist kahtluse alla (nt *saad teha* on vähem kindel kui *teed*), siis annabki modaalverbi olemasolu direktiivis justkui kergema võimaluse selle täitmisest loobuda. Pehmdavas funktsioonis on küsitav, kas näiteks *saama/saada* ja *võima/voida* üldse omavadki palvekonstruktsioonides primaarset modaalselt tähendust, pigem on oluline see, et nad laseksid ennast tõlgendada suhteliselt neutraalselt. Palvetes (1) seisneb pehmdamine ju selles, et partnerile antakse võimalus öelda, et palve täitmine ei ole võimalik, kusjuures talle jääb võimalus valida, miks just see võimalik ei ole – kas pole aega, oskusi, tahtmist või veel midagi. Jättes partnerile võimaluse loobuda mis tahes põhjusel vähendab kõneleja palve agressiivsust ehk siis “raskusastet”. Loomulikult ei tähenda see, et palve viisakusvahendite kasutuse tõttu ka tegelikult pehmem on, keeleline viisakus ei pruugi tagada reaalselt empaatiat partneri suhtes.

- (1) Kas sa *saaksid* mu teesid üle kontrollida?
Voisitko tarkistaa abstraktini?

Sarnases funktsioonis kasutatakse lisaks modaalverbidele ka muid modaalseid predikaate, näiteks eesti keeles (*sul*) *aege/võimalust olema* või soome keeles (*sinulla*) *aikaa/mahdollisuutta olla*. Lisaks tähenduse sarnasusele on sellised konstruktsioonid ka süntaktiliselt modaalverbidega sarnased: olles ise lause finiidseks keskmeks, seovad nad endaga infiniitse sisuverbi. Siinses artiklis käsitleme ka selliseid konstruktsioone võrdsetel alustel modaalverbidega. Mõnikord on muidugi raske otsustada, kas mingit konstruktsiooni on põhjust pidada modaalseks või mitte, sel juhul oleme lähtunud süntaktilisest printsiibist (s.t infiniitse sisuverbi olemasolust lauses). Näiteks soomes lauses *tarvitsisin kyydin* ei ole *tarvitsisin* arvatud modaalverbiks, kuigi meie materjalis vastab sellele eesti vajadust väljendav modaalpredikaat *on vaja* lauses *mul oleks vaja lennujaama saada*.

Palvele eelneb sageli olukorra selgitus, milles kõneleja ütleb, mida tal on vaja või mida ta peab tegema (2). Selliseid konstruktsioone on nimetatud eelpalveteks (Levinson 1983: 347), konkreetsemalt ka näiteks vajadusväideteks (Ervin-Tripp 1976). Need modaalstruktsioonid on küsilausekujulisest palvest erinevad, sest nende funktsioon pole mitte niivõrd pehmenada palvet ennast, kui palve konteksti väljendades esitaja kohustust või vajadust.

Kohustuse/vajaduse modaalstruktsioone saab omakorda pehmenada näiteks konditsionaalse vormi kasutamise abil, kuid neis on siis rohkem modaalset tähendust kui näite (1) verbidel *saama* ja *voida*.

- (2) Mul *on/oleks vaja* teesid valmis saada.
Minun *pitää/pitäisi* saada abstrakti valmiiksi.

Eesti ja soome (ning ka muude läänemeresoome) modaalverbide tuuma moodustavad kolm tüve: *võima/voida*, *saama/saada* ja *pidama/pitää* (Kehayov ja Torn-Leesik 2009: 368, vt ülevaadet ka Erelt 2013: 117–119). Neist kaks esimest on laialt kasutusel palvete pehmenajatena, kolmas aga esineb eelpalvetes, s.t olukorra selgitustes, millega kõneleja põhjendab oma palvet. Eesti ja soome keele modaalverbe on võrdlevalt vaadeldud ka varem (vt Tragel ja Mikkilä 1994, Tragel 2001, 2007, Jokela 2012). Eelkõige on huvi pakkunud *saama/saada* ja *võima/voida*, mis on sama algupäraga, kuid millele on eesti ja soome keeles kujunenud mõnevõrra erinevad funktsioonid. *Saama/saada* ja *võima/voida* tunduvad eriti keele omandajale esmapilgul lausa vastandlikud: kui eesti keeles on *saan*, siis soome keeles *voin* ja vastupidi (3). Samas ei ole nad tegelikult igas kontekstis vastandlikud.

- (3) a) Ta *ei saa* koosolekule tulla, sest ta on reisil.
Hän *ei voi* tulla kokoukseen, koska on matkoilla.
- b) Ta *ei voi* tulla koosolekule, sest ta ei ole seltsi liige.
Hän *ei saa* tulla kokoukseen, koska hän ei ole seuran jäsen.

Verbi *saama* on eesti keeles traditsiooniliselt peetud dünaamilise modaalsuse väljendajaks (Uuspõld 1989), selle modaalsed tähendused on eelkõige nii osalejasisene kui ka -väline võimelisus ja mõnedes konstruksioonides ka tõenäosus (Habicht ja Tragel 2014). On väidetud, et mõnedes konstruksioonides võib *saama* olla kasutusel ka kohustuslikkuse (ing *necessity*) sfääris (Kehayov ja Torn-Leesik 2009, Tragel ja Habicht 2012). Tänapäeva eesti keeles on *saama* modaalsetest kasutustest kõige sagedam osalejaväline mittedeontiline tähendus (Tragel ja Habicht 2012: 1389), seega kasutatakse *saama*-verbi eelkõige siis, kui osaleja on võimeline midagi tegema mitte niivõrd lubatuse ega sisemise suutlikkuse, vaid muude võimaldavate asjaolude tõttu. Samas on aga võimalik ka osalejasisese modaalsuse tähendus. Seega on *saama* väga sobilik modaalverb palvetesse, kus pehmendav sisu on eelkõige küsimus selle kohta, kas vastuvõtjal on võimalik palvet täita, täpsustamata, mille poolest just see võimalik/võimatu oleks. Soome verbil *saada* on ka palju erinevaid tõlgendusi (vt nt Kehayov ja Torn-Leesik 2009), kuid neist prototüüpne on seotud deontilise modaalsusega (Jokela 2012: 86). Seega on *saada* esmane tõlgendus “tohtima, lubatud olla”, mis meie uuritud palvetes ei ole relevantne ega saa seega olla kasutatud pehmen-dajana.

Eesti verb *võima* võib olla kasutatud erinevate modaalsuste väljendajana (Uuspõld 1989), kuid selle üks sagedasi ja prototüüpseid tõlgendusi on seotud deontilise modaalsusega, s.t loa ja keeluga. Soome *voida* on aga eelkõige dünaamilise modaalsuse verb (Jokela 2012: 82). Tõlkevasteid uurides on selgunud, et soome *voida* tõlgitakse tihti hoopis verbiga *suutma*, aga ka verbiga *võima* (Tragel 2007). Seega oleks loogiline oletada, et soome *voida* on sobilik palveid pehmen-dama, aga eesti *võima* oma lubatuse/keelutuse primaarse tähenduse tõttu mitte. Nagu näeme allpool, see siiski nii ei ole.

2. Meetod ja materjal

Siinse artikli materjal pärineb diskursuse täiendamise ülesandest (meetodi kohta vt Blum-Kulka jt 1989). Situatsioonid on valitud nii, et

need kataksid vestlust alustavate palvete ja küsimuste spektri võimalikult laialt, s.t valitud on sellised palved ja küsimused, mis ongi kogu suhtlussekvensi käivitajad ja esinevad selle alguses. Seega jäävad välja sellised palved, mis esitatakse juba käimasoleva suhtluse sees. Oletame, et nende uurimine oleks diskursuse täiendamise ülesande abil vähem efektiivne, sest inimene ei teadvusta neid endale nii hästi kui suhtlust alustavaid kõneakte, seega ei oskaks küsitletavad neid kirja panna.

Üks kujutletud situatsioonis osaleja on alati kirjutaja ise, s.t üliõpilane. Situatsioonid (vt lisa) varieeruvad partneri ja olukorra järgmiste omaduste poolest.

1. Partneri tuttavus – võõra inimese poole pöördutakse situatsioonides 2 (raamatukogutöötaja), 5 (toidupoe müüja), 7 (võõras naine tänaval), 9 (teenindaja) ja 10 (kindlustusametnik); situatsioonides 4, 6 ja 8 pöördutakse sõbra poole, situatsioonid 1 (õppejõud) ja 3 (poolvõõras naaber) on tuttavuse/võõruse seisukohast vahepealsed.
2. Situatsiooni institutsionaalsus, millega on seotud partneri institutsionaalne kohustus palve täita, küsimusele vastata või vähemalt kuidagi reageerida – institutsionaalsed on situatsioonid 1 (õppejõud peab vastama küsimusele eksami kohta, kuigi ei pea andma uut eksami-aega), 5 (müüja peab müüma palutud kauba), 9 (teenindaja peab vastama küsimusele ettevõtte teenindusvaldkonna kohta). Situatsioonid 2 (raamatukoguhoidja peab aitama leida vajaliku raamatu) ja 10 (kindlustusametnik peab vastama kliendile) on põhimõtteliselt eelmistega sarnased, kuid siin ei saa palve esitaja olla kindel, et just kõnetatav on see inimene, kes tegelikult tema probleemi peaks lahendama. Muud situatsioonid on mitteinstitutsionaalsed (naaber ei pea palujat lennujaama viima (3), võõras daam tänaval ei pea juhatama teed bussijaama (7), sõber ei pea raamatut tooma (4), teese parandama (6) ega pealkirja meenutama (8)).
3. Palve või küsimuse esitamise viis – situatsioonide hulgas on viis suulist näost näkku pöördumist (raamatukogutöötaja (2), naaber (3), müüja (5), võõras naine (7), teenindaja (9)); kaks meili (õppejõud (1) ja kindlusagent (10)); kaks telefonikõnet (sõbrale (4 ja 6)); üks telefonisõnum (sõbrale situatsioonis 8).
4. Palve raskus – üldiselt on tegemist lihtsate argiste pöördumistega, kuid suhteliselt ressursinõudva palvega on tegemist situatsioonis 3 (poolvõõral inimesel palutakse ennast lennujaama viia) ja situatsioonis 6 (sõbral palutakse teeside õigekeelsust kontrollida, kuigi palve esitaja teab, et sõbral ei ole selleks aega).

Emakeelsetele kõnelejatele anti kirjalikult kümne situatsiooni kirjeldused ja paluti kirjutada, mida nad ütleksid või kirjutaksid nendes olukordades. Selliselt saadi 20 erinevat vastusteksti iga keele ja iga situatsiooni kohta, lisaks siin analüüsitavatele eesti ja soome keelele ka leedu, vene ja prantsuse keeles. Igas vastustekstis on määratud peaakt, mille all mõtleme kõige selgemalt palvet või küsimust väljendavat lausungit kogu vastustekstis. Peaakti grammatilised ja leksi-kaalsed omadused kodeerisime vastavalt lausetüübile, verbi kõneviisile, modaalverbi olemasolule jm relevantsetele tunnustele. Samuti oleme vaadelnud kogu vastusteksti tervikuna, kuid siin ei ole kodeerimine nii ühene.

Sama materjali on juba varem kasutatud eri keelte palvete peaaktide võrdlevaks analüüsiks (Pajusalu 2014, Pajusalu jt *ilmumas*) ja pöördumisvormide võrdlusel (Jalli ja Pajusalu 2015), siinkohal vaatleme ainult eesti ja soome vastustekste eeskätt pehmendavate modaalkonstruksioonide seisukohast.

3. Modaalsus eri situatsioonides

Vaatleme nüüd meie materjali erinevaid situatsioone ja modaalide kasutamist nende vastustekstides. Iga situatsiooni puhul esitame kõigepealt katseisikutele antud situatsioonikirjelduse, seejärel mõne näite. Näites on paksus kirjas esitatud see osa vastustekstist, mille oleme analüüsinud peaaktiks, s.t primaarselt palvet või küsimust esitavaks lausungiks. Vaatleme iga situatsiooni vastustekstide peaaktide ja seejärel muu vastusteksti modaalkonstruksioone. Peaaktide puhul esitame tabelitena eraldi küsimuslausekujuliste peaaktide sagedamad modaali-
lid, sest need moodustavad meie materjalis kõige selgemaid korduvaid mustreid. Tabelites on esitatud andmed ka selle kohta, kas modaalverb on indikatiivi või konditsionaali vormis. Tabeli viimane veerg näitab, kui palju oli selles situatsioonis küsilauseid (tabelis esitatud modaali-
d esinevad meie materjalis ainult küsilausestes).

3.1. Situatsioon 1. Eksam

Magasid eksamipäeval sisse. Sul on siiski väike lootus, et õppejõud lubab sul eksami mingil muul ajal sooritada. Kirjutad talle meili. Kuidas sõnastad oma soovi?

(S1) Juhtus, et magasin lootusetult sisse, kuna unustasin õhtul hommikuks äratuse panemata. **Kas mul oleks sellest olenemata võimalus eksam sooritada mõnel muul ajal?** Ma oleksin elu lõpuni tänuvõlglane.

Hei, minä mokasin tenttipäivänä. **Olisikohan mulla minkäänlaista mahdollisuutta suorittaa tentti jonain päivänä?**

‘Tere, mul läks eksamipäeval kehvasti. Kas mul oleks mingisugust võimalust sooritada eksam mõnel muul päeval?’¹

Nii eesti kui ka soome keeles oli selles situatsioonis valdavalt kasutatud küsilauseid, milles esines konstruktsioon *1sg (ade) + olla võimalus/mahdollisuus* (vt S1), sealjuures soome keeles oli see alati konditionaalne (*olisiko mahdollisuus*), ja neid oli kokku 16, s.t 80% kõigist peaktidest. Eesti keeles oli hajuvust rohkem, esines ka vorme *võiksin, saaksin, saan/saaksin võimaluse* ja hoopis teise tähendusega, kuid tinglikult modaalverbiks tõlgendatav *lubate/lubaksite*.

Tabel 1. Situatsiooni *Eksam* küsilausekujuliste peaktide modaalkonstruktsioonid

	<i>võima/ voida 1sg</i>	<i>olema/olla võimalus/ mahdollisuus 1sg</i>	<i>saama 1sg</i>	<i>saada võimalus 1sg</i>	<i>lubada 2pl</i>	kokku küsi- lauseid
	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	
eesti	0/1	2/9	0/1	1/3	1/1	17 (85%)
soome	0/2	0/16	0	0	0	18 (90%)

Muus vastustekstis esines samuti modaalkonstruktsioone, kuid neid oli vähem ja nad ei moodustanud nii selgeid korduvaid mustreid. Mõlemas keeles esines palju vabandust, et kõnelejal ei õnnestunud eksamile jõuda. Soome keeles oli neid rohkem ja nad esinesid kujul *en päässyt / en ehtinyt tenttiin* (‘ei jõudnud eksamile’, vastavalt neli ja viis korda). Eesti vastustekstides oli palju eri variante, kaks korda esines *ei olnud võimalik*, kolm korda otsene ülestunnistus *magasin sisse*. Kuna need väljendid olid kõik reaalse situatsiooni kirjeldused, ei ole neis konditionaali kasutamine võimalik.

1 Kõik näited on esitatud sellisel kujul, nagu nad materjalis olid. Soomekeelsed vastajad kasutasid palju nn kirjutatud kõnekeelt.

Eesti materjalis esines kolm korda *sooviksin* (*teada/uurida/sooritada*) ja üks kord *tahtsin küsida*. Selliseid pehmendejaid soome materjalis ei esinenud.

3.2. Situatsioon 2. Raamatukogu

Sa ei suuda raamatukogus leida vajalikku raamatut. Lähed laua juurde, kus istub raamatukogutöötaja ja kirjutab midagi arvutis. Kuidas palud temalt abi?

(S2) Mul oleks vaja raamatut ..., aga ma ei leidnud seda ise üles. **Kas saaksite mind aidata?**

Minun pitäisi löytää tällainen kirja, **voisitteko auttaa minua?**

‘Peaksin leidma sellise raamatu, kas saaksite mind aidata?’

See situatsioon oli soome materjalis võrreldes teiste situatsioonidega suhteliselt harvemini vormistatud küsilause. Kõige tüüpilisemaks kujunes siiski konditsionaalse teises isikus modaalverbiga küsilause (S2). Kuigivõrd esines ka kõneleja perspektiivist lähtuvaid küsilauseid (*kas saaksin / voisinko*), mõlemas isikus kasutati eesti keeles verbi *saama* ja soome keeles *voida*. Mõned vastajad olid vormistanud oma abipalve nii, nagu tüüpiliselt vormistatakse infopäringut (vrd 7. situatsioon: bussijaam), s.t kujul *kas oskate öelda* või soome keeles *tiedätekö* ‘kas teate’. Kõikide tabelis esitatud konstruksioonide kohta võib öelda, et soome materjalis esinevad need ainult konditsionaalsena, eesti materjalis on kolmandik indikatiivis. Lisaks tabelis esitatule esinesid veel eesti keeles *Kas tohib abi paluda?* ja soome keeles *olisiko mahdollista saada apua?* ‘kas oleks võimalik abi saada?’, *kertoisitteko?* ‘kas ütleksite?’.

Tabel 2. Situatsiooni *Raamatukogu* küsilausekujuliste peaktide modaalkonstruksioonid

	<i>võima/ voida 1sg</i>	<i>võima/ voida 2sg</i>	<i>saama 2pl</i>	<i>saama 1sg</i>	<i>osata öelda / tietää</i>	kokku küsi- lauseid
	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	
eesti	1/1	0	2/7	0/1	2/1	17 (85%)
soome	0	0/6	0	0	0/1	11 (55%)

Muus vastustekstis esines samuti mõningaid modaalverbe, kuigi selgeid korduvaid mustreid need ei moodustanud. Eesti materjalis oli neli korda olukorra kirjelduses öeldud *ma ei suutnud leida (seda raamatut)*. Soome materjalis on mõned üsna erinevad lausungid, mis lähtuvad kõneleja perspektiivist ja kasutavad modaalverbi: *pitäisi löytää* 'peaks leidma', *saanko häiritä* 'kas tohib segada?', *missä se mahtaa olla?* 'kus see võib olla', *voin oottaa* 'võin oodata'. Huvitav on see, et kuigi soome materjalis esineb muidu väga vähe indikatiivseid modaalverbe, on selles loetelus kõik peale *pitäisi* 'peaks' indikatiivis.

3.3. Situatsioon 3. Lennujaam

Oled hilinemas lennukile. Taksot ei ole kiiresti võimalik saada. Sinu naabril on auto ja sa just nägid aknast, et ta tuli koju. Sul tekib mõte, et ta võiks sind lennujaama ära viia. Te ei tunne küll hästi, olete ainult tervitanud, aga ta on noor inimene ja paistab väga lahke. Lähed naabri ukse taha, helistad uksekella. Naaber avab. Mida ütled?

(S3) **Ehk saaksite mu lennujaama viia**, ma muidu telliks takso, aga ma kardan, et ma ei jõuaks. Ehk saate mind palun aidata? Ma maksan kütusekulu.

Mul on pieni ongelma. Myöhästyn kohta lennolta ja ajattelin, että **voisitko mitenkään heittää mua kentälle**.

'Mul on väike probleem. Hilinen kohe lennule ja mõtlesin, et kas sa saaksid kuidagi visata mind lennuväljale.'

Palve viia autoga lennujaama on uurimuses kasutatutest kindlasti kõige ootamatum. Mõned vastajad olid kommenteerinud, et nad ei teekski sellist asja kunagi. Seega võime siin võrreldes teiste situatsioonidega oodata kõige rohkem palve pehmendamist. Kõigepealt paistab see silma peaakti eranditus vormistamises küsilauseks. Kõigis soome ja 19 eesti peaaktis esines modaalverb või funktsionaalselt lähedane muu konstruktsioon. Lisaks tabelis 3 loetletutele esines eesti materjalis veel *Kas oleksite nõus ...?* ja *Kas tohiks paluda ...?*. Kõik soome ja 70% (14) eesti modaalidest olid konditsionaali vormis. Kõige tüüpilisemalt kasutati ootuspäraselt eesti verbi *saama* ja soome *voida* ning konstruktsiooni *olla võimalik / olla mahdollista*. Siiski esines eesti materjalis korra ka verbivorm *võiksite*.

Tabel 3. Situatsiooni *Lennujaam* küsilausekujuliste peaaktide modaalkonstruksioonid

	<i>võima/voida</i> 2. isik	<i>saama</i> 2. isik	<i>olla</i> <i>võimalik/</i> <i>mahdollista</i>	<i>aega/</i> <i>aikaa</i> <i>olema/</i> <i>olla</i>	<i>võima/</i> <i>voida</i> 1sg	<i>pystyä</i>	kokku küsi- lauseid
	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	
eesti	0/1	4/6	1/4	1/0	0	0	20 (100%)
soome	0/9	0	0/6	0/1	0/2	0/2	20 (100%)

Kuna selle situatsiooni vastustekstid olid kõige pikemad, esines ka kõige rohkem modaalkonstruksioone ja konditsionaalseid verbivorme väljaspool peaakti. Kõige rohkem oli vajadust väljendavaid konstruksioone: eesti materjalis (*mul*) *on/oleks vaja* (1/1), *pean/peaks (jõudma)* (3/1) ja soome materjalis *pitäisi (päästä)* ‘peaks jõudma’ (2) ja *täytyisi (päästä)* ‘peaks jõudma’ (1), lisaks süntaktiliselt mittemodaalne konstruksioon *tarvitsisin (kyydin)* ‘vajaksin küüti’ (4). Eesti materjalis esineb selles kontekstis ka üsna palju indikatiivseid modaalverbe, soome materjalis on kõik konditsionaalsed.

Mõnevõrra esinesid väljaspool peaakti ka *saama* ja *võima/voida*: eesti materjalis *võiksite* (2), *saaksite/saate (aidata)* (2/1), *oleks võimalik* (1) ja soome materjalis *voisit (auttaa)* ‘võiksid (aidata)’ (1).

Eesti materjalile oli veel iseloomulik, et vormistati eelpalveid verbiga *tahtma* indikatiivi imperfektis või konditsionaalis: *tahtsin küsida, tahaksin abi paluda, ei tahaks tülitada*. Soome materjalis oli kolm verbi *voida* esinemist palve järel *voin/voisin maksaa* ‘või(ksi)n maksta’ (1/2).

3.4. Situatsioon 4. Raamat

Tahaksid lugeda raamatut, mis on olemas sinu sõbral. Kohtud temaga homme niikuinii. Helistad talle ja palud raamat homme kaasa võtta. Mida ütled?

- (S4) Kui me homme kokku saame, **kas sa viitsid ... raamatu kaasa võtta?**
Noh, juhul kui sa seda ise ei loe.

Voisitko ottaa kirjan mukaan huomenna, kun haluaisin lukea sen.

‘Kas saaksid võtta selle raamatu kaasa, ma tahaksin seda lugeda.’

Ka selles situatsioonis on valdavalt kasutatud küsilauseid ja nendes omakorda modaalverbe. Soome materjali peaaktid on üsna sarnased: 14 juhul 20st on lauses verb *voida* (*voi(si)tko ottaa/lainata*). Tähele tasub panna, et esineb indikatiivis *voida*-verbi, mis soome materjalile üldiselt omane ei ole. Tõenäoliselt on see kõigist uuritud palvetest kõige vähem “ohustav”, mistõttu seda on ka veidi vähem pehmendatud. Eesti materjalis esineb peaaktides nii verbe *võima* kui ka *saama*, eripäraks võrreldes teiste situatsioonidega on mõnevõrra kõnekeelsema verbi *viitsima* esinemine. Modaalid esinevad nii indikatiivis kui ka konditsionaalis.

Tabel 4. Situatsiooni *Raamat* küsilausekujuliste peaaktide modaal-konstruktsioonid

	<i>võima/voida</i> 2sg	<i>saama</i> 2pl	<i>saama</i> 1sg	<i>viitsima</i>	kokku küsilauseid
	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	
eesti	1/2	2/4	0/1	2/0	16 (80%)
soome	3/11	0	0	0	17 (85%)

Muus vastustekstis esineb nii eesti kui ka soome materjalis lugemis-soovi väljendamist: *tahtsin/tahaks* (3/2) *lugeda*; *haluaisin/tahtoisin* (5/1) *lukea*. Samuti leidub eriti soome materjalis suhteliselt palju verbe *saada* ja *voida* ka väljaspool peaakti: *voisin lainata/lukea* ‘võiksin laenata/lugeda’ (5), *voisiko saada lainaksi* (2), *voisit tuoda* (1), *saanko lainata* (1), korra ka *viittisitkö lainata*, eesti keeles vaid korra *saad* (1). Eesti materjalis esineb korra ka kolme modaal-i järjend *saad, tahad ja viitsid laenata* ja korra *oleks vaja*.

3.5. Situatsioon 5. Pood

Soovid osta poe kulinaarialetist kolm grillitud kanakoiba. Mida ütled müüjale?

(S5) Ma sooviksin kolm grillitud kanakoiba.

Hei, mä voisin ottaa noi kolme ..., kiitos.
‘Tere, ma võiksin võtta neid kolm ... aitäh.’

Selle situatsiooni materjalis ei ole käesoleva artikli seisukohast just palju olulist. Kuna tegemist on olukorraga, mis direktiivi esitaja arvates ei eelda mingit pehmemdamise vajadust, siis need pehmedused ka puuduvad. Eesti materjalis esineb kolm korda verb *soovin/sooviksin* (1/2), soome materjalis korra *haluaisin* ‘tahaksin’ ja korra *voisin* ‘võiksin’.

3.6. Situatsioon 6. Teesid

Sul on vaja saata teesid rahvusvahelisele üliõpilaskonverentsile. Tähtaeg on täna õhtul, teesid peaks olema inglise keeles. Kahtled oma keeleoskuses ja tahad paluda head sõpra, kes inglise keelt hästi oskab, teesid üle vaadata. Aga tead ka, et tal on homme tähtis eksam ja arvata-vasti väga vähe aega. Helistad siiski. Mida ütled?

(S6) On sul väga kiire? Mul on vaja homseks inglise keeles mõned asjad kirjutada, aga ma ise ei oska vist. Ma saadan sulle meili peale selle faili. **Kas sa saaks sellele täna pilgu peale visata?**

Mä tiedän, että oot kiireinen, **mutta voisitko sä auttaa mua vähän tän englannin abstraktin kanssa.** Ei mee kauan ja sä oot niin hyvä asiassa.
‘Ma tean, et sul on kiire, kuid kas sa võiksid mind natuke aidata nende ingliskeelsete teesidega. Ei lähe kaua ja sa oled selles asjas nii hea.’

Situatsioon eeldab palve saajalt ilmset pingutust ja on ka palve esitajale ebamugav. Ebamugavuse astmelt sarnaneb see situatsiooniga 3 (lennujaam). Mõlema palve puhul võib eeldada hulgaliselt pehmedusi, eelfraase ja põhjendusi, miks selline ootamatu direktiiv on moodustatud. Ka selles situatsioonis on informantide tekstid tunduvalt pikemad võrreldes näiteks bussijaama (7) või poe (5) situatsiooniga. Nii eesti kui ka soome keeles oli selles situatsioonis valdavalt kasutatud küsilausest. Soome keeles olid kõik palvete peaaktid eranditult küsilausest kujul. Eesti keeles esines ka imperatiivis (*palun aita*) ja konditsionaalis väitlauselisi konstruksioone (*mul oleks vaja su abi natuke*). Soome keeles olid peaakti küsilausest eranditult konditsionaalis. Tabelis 6 esitatud

võimalustele lisaks esines veel konstruktsioon *olisiko mahdollista* ‘kas oleks võimalik’. Modaalverbidest kasutati soome keeles *voida* (7) ja eesti keeles *saama* (6), samas vastupidiseid juhtumeid ei esinenud üldse. Peaaktis oli nii eesti kui ka soome keeles ka ajaga seostatud modaalstus: *Kas sul on aega? Kas sa jõuaksid?* (7); *olisiko sinulla yhtään aikaa? / ehtisitkö?kerkeisitkö?* ‘kas sul oleks natuke aega? / kas jõuaksid?’ (10)².

Tabel 5. Situatsiooni *Teesid* küsilausekujuliste peaaktide modaalkonstruktsioonid

	<i>võima/ voida</i> 2. isik	<i>saama</i> 2. isik	<i>viitsi- ma/ viitsiä</i>	<i>aega/ aikaa olema/ olla</i>	<i>võima/ voida</i> 1sg	<i>jõudma/ ehtiiä, kerkiä</i>	kokku küsi- lauseid
	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	ind./ kond.	
eesti	0	2/4	0/1	0/3	1/0	3/1	16 (80%)
soome	0/7	0	0/1	0/5	0/1	0/5	20 (100%)

Ajale viitamist esines ka muus vastustekstis. Kogu teksti arvesse võttes viidati eesti keeles ajale lausa kõikidel juhtudel, s.t 100%, soome keeles oli ajale viitamist 90% vastustes. Kuna tegemist oli tõesti suure teene palumisega, juhutati nii eesti kui ka soome keeles peaakt sisse mitmesuguste palvet pehmendavate vahenditega, nagu ka näitelausest nähtub. Väga tavaline oli mööndus, et kõneleja teab, et ta palub väga suurt teenet: *ma tean* (10), *et sul on homse eksamiga palju tegemist; tiedän* (8), *että sinulla on muutakin tekemistä, mutta ...* ‘tean, et sul on muudki teha, aga ...’. Kasutati ka palju netsessiivkonstruktsioone, vajadusväiteid, just kõneleja perspektiivist lähtuvalt: *ma pean* (3), *mul on/oleks vaja su abi* (6), *ma vajan* (1); *mun pitäisi/pitää* (4), *tarvitsen* (1).

2 Ka Maria Kunnas (2009: 28) märgib oma eesti ja soome palvete võrdlevas uurimuses, et tänapäeval, kui kõigil on kiire, on aja mainimine tõhus viisakusvahend.

3.7. Situatsioon 7. Bussijaam

Oled võõras linnas eksinud. Tahad küsida esimeselt vastutulijalt, kus asub bussijaam. Vastu tulebki üks vanem proua. Kuidas küsid?

(S7) Vabandust, **oskate te palun öelda**, kuidas siit bussijaama saab?

Anteeksi, **voisitteko kertoa**, missä on bussiasema?
‘Vabandust, **kas võiksite öelda**, kus on bussijaam?’

Anteeksi, **osaattekohan kertoa**, missä on bussiasema?
‘Vabandust, kas oskate öelda, kus on bussijaam?’

Bussijaama situatsioonis olid nii eesti kui ka soome keeles eranditult kõik peaaktid küsilauseid. Eesti keeles kasutati rohkesti verbi *oskama* (16), enamasti indikatiivis (13): *oskate öelda/juhatada/näidata?*. Ka soome keeles küsitakse informatsiooni sageli verbi *osata* (6) või mittemodaalse verbi *tietää* (andmestikus oli viis sellist juhtumit) abil. Erinevalt vastustes alati konditsionaalis kasutatud verbist *voida* (6) (*voisitteko sanoa* ‘kas võiksite öelda?’) on *osata* ja *tietää* eranditult indikatiivis (11): *osatteko kertoa/sanoa / tiedättekö, missä se on?* ‘kas oskate öelda / kas teate, kus see on?’. Informatsiooni küsimine erineb seega “pärispalvest” ja lubab ka soomekeelsel küsijal palvet pehmendavat konditsionaali vähem kasutada.

Tabel 6. Situatsiooni *Bussijaam* küsilausekujuliste peaktide modaalkonstruksioonid

	<i>osata</i> 2sg	<i>saada</i> 2sg	<i>saada</i> 1sg	<i>voida</i>	kokku küsilauseid
	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	
eesti	13/3	0/1	0/1	0	20 (100%)
soome	6/0	0	0	0/6	20 (100%)

Bussijaama situatsioonis olid vastustekstid suhteliselt lühikesed ja konkreetsed ning väljaspool peakti modaalsuse kasutamist peaaegu ei esinenudki. Kummaski keeles oli üks ajale viitamine: *On teil aega, et mind aidata? Olisiko teillä hetki aikaa?* ‘Kas teil oleks hetk aega?’.

3.8. Situatsioon 8. Pealkiri

Oled päeval rääkinud sõbraga ühest raamatust, mille pealkiri on miskipärast meelest läinud. Saadad sõbrale SMSi, et ta selle meelde tuletaks. Mida kirjutad?

(S8) Mis selle raamatu nimi oli, millest täna rääkisime?

Hei mikä se oli se kirjan nimi josta puhuttiin tänään?

‘Tere, mis oli selle raamatu nimi, millest me täna rääkisime?’

Selles situatsioonis ei esinenud kummaski keeles ühtegi modaalverbi. Põhjuseks ühelt poolt konkreetne infopäring sõbralt, mis ei eelda ka päringu saajalt erilist vastutulekut või teenet. Teisalt mõjutab palve lühidust ja pehmendavate vahendite puudumist esitamise vorm – SMS, mis iseenesest eeldab päringu “kokku pakkimist” lühikesse küsimusse.

3.9. Situatsioon 9. Graveerimine

Sul on vaja lasta kingiks ostetud lusikale graveerida nimi. Lähedal on üks kellassepaäri, aga sa ei tea, kas nad osutavad sellist teenust või mitte. Otsustad siiski läbi astuda ja küsida. Mida ütled?

(S9) Vabandust, kas teie juures on võimalik lasta lusikale nimi graveerida?

Onko teillä mahdollista kaiverruttaa lahjalusikkaan nimen?

‘Kas teil on võimalik graveerida kingilusikale nimi?’

Peaaktid olid selles situatsioonis nii eesti kui ka soome keeles eranditult küsilauseid. Eesti keeles oli nendest küsilausest üheksa modaalsete komponentidega. Valdavalt oli kasutusel kaks malli: *Kas teil (teie juures) saab graveerida?* (4), *Kas (teie juures) on võimalik graveerida?* (4). Ühel juhul oli kasutusel ka verb *saama* konditsionaalis: *Kas ma saaksin lasta graveerida?* Soome vastuste peaaktides kasutati küsimuslausetes seitsmel korral modaalverbi. Erinevalt palvetest ei pehmendata soome keeles selles situatsioonis küsimust konditsionaaliga. Kõik vaadeldud peaaktide modaalverbid on indikatiivis. Soome keeles kasutatakse siin verbi *saada* (1): *Saako teillä täällä teetettyä* ‘Kas teil saaks tellida?’, kuid siiski rohkem verbi *voida*: *Voiko teillä kaiverruttaa?* ‘Kas teil võiks graveerida?’ (3). Lisaks on soome keeles peaaktis ka verbid *mahtaa* ‘võimalik olla’ ja *pystyä* ‘suuta’.

Tabel 7. Situatsiooni *Graveerimine* küsilausekujuliste peaaktide modaalkonstruksioonid

	<i>saada</i> 3sg	<i>olla võimalik/</i> <i>olla mahdollista /</i> <i>mahtaa</i>	<i>voida</i>	<i>pystyä</i>	kokku küsilauseid
	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	
eesti	4/0	4/0	0	0	20 (100%)
soome	1/0	2/0	3/0	1/0	20 (100%)

Peaaktist väljapoole jäävas tekstiosas oli eesti keeles kolmel korral kasutuses verb *tahtma*, millega vormistati eelpalveid indikatiivi imperfektis või konditsionaalis: *tahtsin küsida* (2), *tahaksin uurida*. Ka soome keeles kasutatakse sissejuhatavas fraasis sama ehk siis verbi *haluta* konditsionaalis (5), kuid mitte eelpalve vaid graveerimissoovi väljendamiseks: *haluaisin kaiverruksen*.

3.10. Situatsioon 10. Kindlustus

Sul on vaja saada oma kindlustusfirmalt panga jaoks tõend, et sinu korter on kindlustatud (kõik on korras ja korter tõesti on kindlustatud, aga pank muretseb laenu tagatise pärast). Leiad internetist ühe oma kindlustusfirma ametniku nime ja meiliaadressi. Mida kirjutad?

(S10) **Kas oleks võimalik saada** teie firmalt pangale tõendit, et minu korter on kindlustatud? Kelle poole peaksin pöörduma?

Hei **olisiko minun mahdollista saada** todistus asuntoni vakuutuksesta pankkia varten?

‘Tere kas mul oleks võimalik saada tõend minu korteri kindlustuse kohta panga jaoks?’

Eesti keeles oli selles situatsioonis kokku 15 küsilauseid, neist 11 modaalseste komponentidega. Enim leidis kasutust konditsionaalis *võimalik olema*. Üks juhtum lähtus kõnelejast *Kuidas oleks mul võimalik*, ülejäänud neli adressaadist: *Kas (teil) oleks võimalik?* Võrdsest kaks korda esines *saama* ja *võima* mitmuse 2. pöördes. Neile lisaks oli veel indikatiivis *oskama*: *Oskate nõu anda / aidata?* (2). Nagu bussijaama 7. situatsioonis (bussijaam), on ka siin verbi *oskama* kasutus

palves pigem indikatiivis, s.t seostatud konkreetse infopäringuga ega vaja lisapehmenlust. Kõik ülejäänud peaaktis esinenud modaalverbid esinesid konditsionaalis. Soome keeles oli küsilauseid kokku 18, modaalverbidega 14 juhtumit. Kõige rohkem kasutati verbi *voida* ja selle kasutus oli nii indikatiivis kui konditsionaalis üsna võrdne (4/3). Isikute osas oli adressaat nii ainsuses (*voitkohan, voisitko*) kui ka mitmuses (*voitteko, voisitteko*). Tüüpiline mall oli ka soome keeles konditsionaalis *olisiko mahdollista*, analoogiline ka eesti keeles.

Tabel 8. Situatsiooni *Kindlustus* küsilausekujuliste peaaktide modaalkonstruksioonid

	<i>saama</i>	<i>on võimalik/ mahdollista</i>	<i>osata</i> 2pl	<i>võima/ voida</i>	kokku küsilauseid
	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	ind./kond.	
eesti	0/2	0/5	2/0	0/2	15 (75%)
soome	0	1/4	0/1	4/3	18 (85%)

Muus vastustekstis esines soome materjalis kolm korda *pitäisi* ‘peaks’, eesti materjalis omakorda samavõrra *on vaja, oleks vaja* ja *on vajadus*. Korra esines *pidama* ka eesti materjalis, kuid pisut teistsuguses kontekstis (*kuidas peaksin toimima?*).

4. Arutelu

Tabelis 9 on esitatud kõikide peaaktide sagedamad modaalkonstruksioonid. Suhteliselt suur on erinevus kahe keele vahel selles, kas modaalverb on konditsionaalis või mitte. Eesti materjalis olid peaaktide modaalkonstruksioonid konditsionaalis 58%, soome materjalis aga koguni 84% juhtumitest. Ka Maria Kunnas (2009: 76) märgib eriti oma soomekeelsete palvete materjalile tuginedes, et tihti on just konditsionaal see, mis annab võimaluse lausungi interpreteerimiseks palvena. Tõenäoliselt ongi konditsionaal soome keeles tugevam ja ühemõttelisem palve moodustamise vahend kui eesti keeles.

Tabel näitab ka, et eesti keele tüüpiline palvete modaalverb on *saama*, soome keeles aga *voida*. Siinjuures on eesti keeles siiski võimalik varieerumine: esineb ka *võima*, kuigi tunduvalt harvemini. Soome materjalis esines *saada* ainult omandamise või õnnestumise tähenduses,

mistõttu tabelis 9 ei olegi märgitud ühtegi soome *saada* esinemist. Muud modaalkonstruksioonid olid materjalis mõlemas keeles esindatud üllatavalt sarnasel hulgal. Pisut eristub ainult *oskama/osata* (*öelda*), mida eesti keeles on märgatavalt rohkem. Erinevus tuleb eelkõige bussijaama situatsioonist, kus soome materjalis esineb paralleelselt ka *tiedättekö* 'kas teate'.

Tabel 9. Sagedamad modaalkonstruksioonid peaaktis

		<i>võima/</i> <i>voida</i>	<i>saama</i>	<i>olema/olla</i> <i>võimalik/</i> <i>mahdollista</i>	<i>olema/</i> <i>olla</i> <i>vaja/</i> <i>tarvita</i>	<i>oskama/</i> <i>osata</i>	<i>olema/</i> <i>olla</i> <i>aega/</i> <i>aikaa</i>	<i>jõudma/</i> <i>ehitää,</i> <i>keritää</i>
eesti	ind.	2	15	7	1	17	2	3
	kond.	7	28	18	2	4	3	1
soome	ind.	8	0	2	1	6	0	0
	kond.	51	0	26	3	1	6	5

Kuna pehmendavaid vahendeid leidus ka mujal kui peaaktis, on huvitav sellest seisukohast vaadata ka vastustekste tervikuna. Tabelis 10 on esitatud muu vastusteksti (s.t mitte peaakti) sagedamad modaalkonstruksioonid. Neid on suhteliselt vähe ja hajuvus eri tüvede ja vormide vahel on suur. Mõned tendentsid paistavad siiski silma. On muidugi ootuspärane, et *saama/saada*, *võima/voida* ja *olla võimalik* esinevad ka väljaspool peaakti. Mõlemas keeles esineb tahtmist väljendavaid modaalverbe.

Tendentsina võib märgata, et eesti materjalis esineb rohkem kõnelejakeskseid modaalverbe, mis väljendavad eelkõige soovi ja kohustust. Eesti materjalis esinevad *soovima* ja *tahtma* kokku 17 korda, soome materjalis *tahtoa* ja *haluta* aga ainult seitse korda. Seega näib, et palve pehmenamine nende verbidega on enam omane eesti keelele (nt *sooviksin küsida*, *tahaksin paluda* jms). Samuti on eesti materjalis tunduvalt rohkem kohustust väljendavaid verbe *pidama* ja *vaja olema* – kokku 20. Soome materjalis on tähenduselt vastavaid *pitää* ja *täytyä* ainult 11. Ainult modaalverbide järgi otsustades oleks ka siin võimalik järeldada, et eesti palvetes väljendatakse rohkem kõneleja kohustust (*peaksin teesid ära saatma*, *on vaja tõend esitada* jms). Samuti on näha, et eesti kohustusmodaalidest on ainult pooled vormid konditsionaalis, samas kui soome materjalis on vaid üks indikatiivis *pitää*.

Tabel 10. Sagedamad modaalkonstruksioonid muus vastustekstis

		<i>saama/ saada</i>	<i>võima/ voida</i>	<i>olla võimalik</i>	<i>soovima/ tahtoa</i>	<i>tahtma/ haluta</i>
eesti	ind.	3	–	2	1	6
	kond.	2	2	1	5	5
soome	ind.	2	2	–	–	–
	kond.	–	11	–	1	6

		<i>suutma</i>	<i>pidama/pitää</i>	<i>vaja olema</i>	<i>täytyä</i>
eesti	ind.	4	6	4	–
	kond.	–	2	8	–
soome	ind.	–	1	–	–
	kond.	–	9	–	1

Teiselt poolt on materjalis näha soome palvetes esinevad süntaktiliselt mittemodaalsed konstruksioonid (s.t lausemallid, milles ei ole infiniitset sisuverbi), millele eesti keeles vastab mingi modaalväljend või mille tõlkevaste ei ole eesti materjalis sama sage. Need on situatsioonide kaupa näiteks:

Eksam – *en päässyt / en ehtinyt tenttiin* ‘ei jõudnud eksamile’ (4/5);

Lennujaam – *tarvitsisin kyydin* ‘vajaksin küüti’ (4) (eesti materjalis pigem *oleks vaja saada lennujaama*);

Bussijaam – *tiedättekö, missä on bussiasema* ‘kas teate, kus on bussijaam’ (eesti materjalis pigem *kas oskate öelda*);

Graveerimine – *haluaisin kaiverruksen* ‘tahaksin graveeringut’ (6);

Kindlustus – *tarvitsisin todistuksen* ‘vajan tõendit’ (5).

5. Kokkuvõte

Kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi üldine palvete ja küsimuste pehmendamise mudel on eesti ja soome keeles sarnane (küsilause konditsionaalse modaalpredikaadiga), esineb siinses artiklis vaadeldud modaalkonstruksioonide osas ka erinevusi.

Kõigepealt võib öelda, et vastuvõtja eneseväarikust (nägu) rohkem ohustav, s.t suurema “survega” palve, vajab nii eesti kui ka soome keeles rohkem keelelisi vahendeid. Seetõttu on kõige pikemad vastustekstid situatsioonides, kus palutakse partneril teha midagi, mis nõuab

rohkem aega (viia lennujaama või kontrollida teese). Peaaktides on nendes situatsioonides siiski näha väikest erinevust: sellal kui võõrast inimest palutakse mõlemas keeles enam-vähem sarnaselt, on soome materjalis ka sõbra poole pöördudes alati kasutusel küsilause konditsionaalis modaalverbiga. Eesti materjalis pole “rasked” palved sõbrale alati küsilased ja nendes omakorda pole mitte alati konditsionaalne modaalverb, vaid mõnikord ka indikatiivne. Materjal näitab seega, et eesti ja soome suhtluskultuuri üks erinevusi on see, et nii sõbrale kui ka võõrale esitatakse soome keeles palve sarnasemalt kui eesti keeles. Nähtus võib olla seotud ka pöördumisvormidega: soome kultuuris on võõrusel/tuttavusel ka pöördumise puhul tunduvalt väiksem kaal (sinatatakse ka võõraid).

Peaakti pehmendajana esineb eesti materjalis nii *saama* kui ka *võima*, kuigi *saama* on märgatavalt sagedam (vt ka Kunas 2009: 26 jm). Soome materjalis on kõige sagedam modaalverb *voida*, selle osakaal kõikide modaalide hulgas on suurem kui eesti kõige sagedamal modaalverbil *saama*. Kuna pehmendav modaalverb peaks andma partnerile võimalikult laia loobumisvõimaluste valiku, on ootuspärane, et soome *saada* ei esine meie materjalis oma deontilise põhitähenduse (keegi lubab või keelab) tõttu pehmendajana. Sama loogika ei kehti aga eesti keele puhul, kus pehmendajana esinevad nii *võima* kui ka *saama*. Oletame seetõttu, et eesti *võima* deontiline tähendus on vähem esilduv kui soome *saada* deontiline tähendus.

Eesti materjalis esineb mõnevõrra rohkem indikatiivi vormis modaalkonstruksioone kui soome materjalis, seega võime oletada, et konditsionaal on soome keeles tugevam ja olulisem palvete vormistamise viisakusvahend. Eriti selgelt on soome konditsionaal seotud modaalverbidega, mis viisakusvahendina esinevad peaaegu alati konditsionaalis.

Seega varieeruvad soome materjali palvete peaaktid vähem kui eesti materjalis, need vastavad rohkem ühele mudelile (*Voisitko ...*), samas kui eesti keeles on suhteliselt rohkem variante (*Kas saaksite ...? Kas võiksite ...? Kas saad ...? Kas võid ...?*). Erinevus ei ole suur, kuid võib osutada sellele, et soome keeles on viisaka pöördumise jaoks selgem mudel, millest kalduetakse kõrvale vähem kui eesti keeles.

Küsimustes (infopäringutes) oli nii eesti kui ka soome materjalis konditsionaali vähem, nendes esinev konstruktsioon *oskama ütelda / osata sanoa* on tihti ka indikatiivis.

Huvitavaid erinevusi kahe keele vahel on materjalis veelgi. Näiteks oli soome materjalis rohkem verbe (*päästä* + KOHT, *haluta* + NP, *tietää*

+ KÜSIMUS jm), mis funktsioneerisid sarnaselt eesti modaalkonstruktioonidega, kuid ei vormistunud süntaktiliselt modaalpredikaadiks (lause ei sisaldanud infiniitset sisuverbi). Eesti materjalis oli rohkem soovimist väljendavaid verbe (*tahtma, soovima*) infiniitse sisuverbiga. Kas need tendentsid on regulaarsed, peab siiski näitama edasine uurimistöö.

Tänuavaldus

Kirjutise valmimist on toetanud Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute tippkeskus), see on seotud Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi uurimisprojektiga PUT701. Uuringut on osaliselt toetanud ka IUT 20-3.

Aadressid:

Birute Klaas-Lang
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51014 Tartu, Eesti
E-post: birute.klaas-lang@ut.ee

Renate Pajusalu
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51014 Tartu, Eesti
E-post: reate.pajusalu@ut.ee

Kirjandus

- Blum-Kulka, Shosana, Juliane House and Gabriele Kasper, eds. (1989) *Cross-cultural pragmatics: requests and apologies*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Brown, Penelope and Stephen C. Levinson (1987) "Politeness. Some universals in language use". *Studies in Interactional Sociolinguistics* 4. Cambridge: Cambridge University Press.

- Curl, Traci S. ja Paul Drew (2008) "Contingency and action: a comparison of two forms of requesting". *Research on Language & Social Interaction* 41, 129–153.
- Erelt, Mati (2013) *Eesti keele lauseõpetus. Sissejuhatus. Õeldis*. (Tartu Ülikooli eesti keele osakonna preprintid, 4.) Tartu: Tartu Ülikool.
- Ervin-Tripp, Susan (1976) "Is Sybil there? The structure of some American English directives". *Language in Society* 5, 25–66.
- Habicht, Külli ja Ilona Tragel (2014) "Verbige saama väljendatud leksikaalsed kategooriad ja konstruksioonid". *Keel ja Kirjandus* 11, 826–844.
- Jalli, Ninni ja Renate Pajusalu (2015) "Samat keinot, eri käyttö". In Johanna Isosävi ja Hanna Lappalainen, toim. *Puhuttelu Virossa. Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöstä*, 105–134. Helsinki: SKS.
- Jokela, Hanna (2012) *Nollapersoonalause suomessa ja virossa*. Väitöskirja. Turku: Turun Yliopisto.
- Jucker, Andreas H. (2009) "Speech act research between armchair, field and laboratory: the case of compliments". *Journal of Pragmatics* 41, 1611–1635.
- Keevallik, Leelo (2004) "Politeness in Estonia: as a matter of fact style". In Leo Hickey and Miranda Stewart, eds. *Politeness in Europe*, 203–217. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Kehayov, Petar and Reeli Torn-Leesik (2009) "Modal verbs in Balto-Finnic". In Björn Hansen and Rerdinand de Haan, eds. *Modals in the languages of Europe*, 363–401. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Kunnas, Maria (2009) *Kohteliaisuusstrategiat suomen ja viron pyynnöissä*. Pro-gradu tutkielma. Tampereen yliopisto. Kättesaadav aadressil: <<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78634/gradu02267.pdf?sequence=1>>. Vaadatud 03.05.2016.
- Kõrgesaar, Helen (2015) "Direktiivsed kõneaktid ning nende kasutamise dünaamika isa ja ema kõnes: juhtumiuuring". *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 11, 159–175.
- Kärkkäinen, Elise (1992). "Modality as a strategy in interaction: epistemic modality in the language of native and non-native speakers of English". *Pragmatics and Language Learning* 3, 197–216.
- Lauranto, Yrjö (2014) *Imperatiivi, käsky, direktiivi*. Helsinki: SKS.
- Levinson, Stephen (1983) *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Metslang, Helle (2004) "Imperative and related matters in everyday Estonian". *Linguistica Uralica* 4, 243–256.
- Mills, Sara (2003) *Gender and politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mishra, Prashant (2009). "Modality, mood and modal auxiliaries: a critique". *Language in India* 63, September. Kättesaadav aadressil: <http://www.languageinindia.com/sep2009/modalityprashant.pdf>. Vaadatud 03.05.2016.
- Ogiermann, Eva (2009) "Politeness and in-directness across cultures: a comparison of English, German, Polish and Russian requests". *Journal of Politeness Research: Language, Behavior, Culture* 5, 2, 189–216.

- Pajusalu, Renate (2014) "Palved eesti, soome ja vene keeles: grammatika pragmaatika teenistuses". *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 10, 241–257.
- Pajusalu, Renate, Maret Kaska, Birute Klaas-Lang, Karl Pajusalu, Anu Treikelder and Virve-Anneli Vihman (*in press*) "Requesting in five languages: Characteristics of request formulation in Estonian, Finnish French, Lithuanian and Russian".
- Pajusalu, Renate ja Karl Pajusalu (2004) "The conditional in everyday Estonian: its form and functions". *Linguistica Uralica* 40, 4, 257–269.
- Peterson, Elizabet (2010) "Perspective and politeness in Finnish requests". *Pragmatics* 20, 3, 401–423.
- Rääbis, Andriela (2012) "Direktiivisekventsid isa ja tütre suhtluses: juhtumianalüüs". *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 8, 213–230.
- Schlund, Katrin (2009) *Genese und Gebrauch von Höflichkeitsformeln im Serbischen und Deutschen. Ein funktionales Modell der Höflichkeit und seine Anwendung*. (Slavistische Beiträge, 470.) Munich, Berlin: Otto Sagner.
- Schlund, Katrin (2014) "On form and function of politeness formulae". *Journal of Politeness Research* 10, 2, 271–296.
- Searle, John (1969) *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sorjonen Marja-Liisa, Liisa Raevaara ja Hanna Lappalainen (2009) "Mä otan tän. Käynnin synn esittämisen tavat R-kioskillä". In Hanna Lappalainen ja Liisa Raevaara, toim. *Kieli kioskillä. Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista*, 90–119. Helsinki: SKS.
- Taleghani-Nikazm, Carmen (2006) *Request sequences: the intersection of grammar, interaction and social context*. Philadelphia: John Benjamins.
- Tanner, Johanna (2012) *Rakenne, tilanne ja kohteliasuus. Pyyntö S2 oppikirjoissa ja autenttisisissa keskusteluissa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Tragel, Ilona (2001) "Eesti saama ja võima ning soome saada ja voida. Tähendused ja vastavused kognitiivse grammatika vaatenurgast". *Keel ja Kirjandus* 2, 99–110.
- Tragel, Ilona (2007) "Modaalverbide saama/saada ja võima/voida vastandkasutus eesti ja soome keeles". In M. Csepregi V. Masonen, toim. *Grammatika és kontextus – új szempontok az uráli nyelvek kutatásában*, 331–338. Eötvös Loránd University.
- Tragel, Ilona ja Külli Habicht (2012) "Grammaticalization of Estonian saama 'to get'". *Linguistics* 50, 6, 1371–1412.
- Tragel, Ilona ja Margit Mikkilä (1994) "Suomen ja viron SAADA- ja VOIDA-verbien vertailua kognitiivisesta näkökulmasta". *Lähivertailuja* 8, 114–123.
- Tulviste, Tiia (2001) "Can variation in mother-child interaction be explained by context and collectivistic attitudes?" *Applied Psycholinguistics* 22, 4, 541–553.
- Uuspõld, Ellen (1989) "Modaalsusest ja modaalsest predikaadist eesti keeles". *Keel ja Kirjandus* 8, 468–477.
- Watts, Richard J. (2003) *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lisa: Artiklis kasutatud küsimustiku eestikeelne variant

Hea vastaja! Allpool on mõned argiolukorrad. Püüa neid endale ette kujutada ja kirjuta, mida selles olukorras ütleksid/kirjutaksid. Sinu vastuseid on vaja keeleteadusliku kontrastiivse uurimuse jaoks.

Vastaja vanus: mees/naine

1. Magasid eksamipäeval sisse. Sul on siiski väike lootus, et õppejõud lubab sul eksami sooritada mingil muul ajal. Kirjutad talle meili. Kuidas sõnastad oma soovi?
2. Sa ei suuda raamatukogus leida vajalikku raamatut. Lähed laua juurde, kus istub raamatukogutöötaja ja kirjutab midagi arvutis. Kuidas palud temalt abi?
3. Oled hilinemas lennukile. Taksot ei ole kiiresti võimalik saada. Sinu naabril on auto ja sa just nägid aknast, et ta tuli koju. Sul tekib mõte, et ta võiks sind lennujaama ära viia. Te ei tunne küll hästi, olete ainult tervitanud, aga ta on noor inimene ja paistab väga lahke. Lähed naabri ukse taha, helistad uksekella. Naaber avab. Mida ütled?
4. Tahaksid lugeda raamatut, mis on olemas sinu sõbral. Kohtud temaga homme niikuinii. Helistad talle ja palud raamat homme kaasa võtta. Mida ütled?
5. Soovid osta poe kulinaarialetist kolm grillitud kanakoiba. Mida ütled müüjale?
6. Sul on vaja saata teesid rahvusvahelisele üliõpilaskonverentsile. Tähtaeg on täna õhtul, teesid peaksid olema inglise keeles. Kahtled oma keeleoskuses ja tahad paluda head sõpra, kes inglise keelt hästi oskab, teesid üle vaadata. Aga tead ka, et tal on homme tähtis eksam ja arvatavasti väga vähe aega. Helistad siiski. Mida ütled?
7. Oled võõras linnas eksinud. Tahad küsida esimeselt vastutulijalt, kus asub bussijaam. Vastu tulebki üks vanem proua. Kuidas küsid?
8. Oled päeval rääkinud sõbraga ühest raamatust, mille pealkiri on miskipärast meelest läinud. Saadad sõbrale SMSi, et ta selle meelde tuletaks. Mida kirjutad?
9. Sul on vaja lasta kingiks ostetud lusikale graveerida nimi. Lähedal on üks kellasepaäri, aga sa ei tea, kas nad teevad sellist teenust või mitte. Otsustad siiski läbi astuda ja küsida. Mida ütled?
10. Sul on vaja saada oma kindlustusfirmalt tõend panga jaoks, et sinu korter on kindlustatud (kõik on korras ja korter tõesti on kindlustatud, aga pank muretseb laenu tagatise pärast). Leiad internetist ühe oma kindlustusfirma ametniku nime ja meiliaadressi. Mida kirjutad?

Abstract. Birute Klaas-Lang and Renate Pajusalu: Modal constructions in Estonian and Finnish requests. The aim of this article is to compare Estonian and Finnish modal verbs and other modal predicates in requests and questions. Written discourse completion tasks were used as a method. Native speakers were asked to write what they would say in 10 different scenarios. The scenarios were constructed so that they provided maximum variety of context for the requests and questions (from institutional to colloquial and from written to oral). The article concentrates on modal predicates, many of which have the same origin in Estonian and Finnish but are used somewhat differently. The overall number of modal verbs used to soften requests and questions was approximately the same in Estonian and Finnish. In the Estonian data, the modal constructions of main acts were in conditional form in 58% of the cases, in the Finnish data in 84% of the cases; thus in the Finnish data the conditional is much more frequent. The typical modal verb in the Estonian data is *saama* ‘get’, whereas in the Finnish data it is *voida* ‘can’. In the Estonian data some variation is possible: Estonian *võima* ‘can’ occurs as well, despite being considerably less frequent. In the Finnish data *saada* ‘get’ was present only in the sense of acquisition or success which is not included in the current table. Other modal constructions were represented in the data surprisingly evenly in both languages. Only *oskama/osata* ‘can, know’ showed a slight difference, being noticeably more frequent in the Estonian questions than in the Finnish ones. The article also examines the modal predicates in other response texts. A tendency to use more speaker-oriented modal verbs expressing mainly desire and obligation can be observed in the Estonian data. On the basis of modal verbs only, it would also be possible to conclude here that in the Estonian requests the speaker’s obligation is expressed more frequently (*I should send the abstract, need to submit the certificate, etc.*).

Keywords: politeness, directives, questions, modality, Estonian, Finnish